

Marija Mitić*
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet

УДК: 821.131.1'04-312.7.09 Chaterine of Siena
821.131.1(091)
DOI: 10.19090/gff.v49i1.2518
orcid.org/0009-0001-0931-2444
Originalni naučni članak

DONNA MITTENTE I DONNA DESTINATARIA – DVA PRIMERA EPISTOLA KATARINE SIJENSKE „UVAŽENIM GOSPAMA”

Poznato je da se koncept života tokom poznog srednjeg veka posebno vezuje za manastire, kao važne centre kulture. Govoreći o književnoistorijskom kontekstu, jedan od značajnijih medijevističkih žanrova jeste, svakako, epistola koja je bila važno sredstvo komunikacije u crkvenim krugovima. Kada je reč o autorima srednjovekovnih epistola, značajno mesto pripada Katarini Sijenskoj, monahinji dominikanskog reda koja je za sobom ostavila opus epistola poznatiji pod nazivom *L'Epistolario*. Među njenim epistolama upućenim važnim ličnostima iz svetovnog i duhovnog života posebno su značajne epistole upućene ženama. One nam ukazuju na kompleksnost uloge srednjovekovne žene u sferi duhovnog i svetovnog života, zbog čega predstavljaju značajan žanr u okviru medijevističke književne tradicije. U ovom radu pokazaćemo kako je u epistolama Katarine Sijenske žena prikazana kao dvostruki protagonist, kao ona koja piše i ona kojoj je pismo upućeno.

Ključne reči: Katarina Sijenska, *L'Epistolario*, epistolografija, medijevistika, književna istorija.

1. UVOD

Kada je reč o poznom srednjem veku, poznato je da u italijanskim gradovima-državama, posebno krajem 13. i poslednjih decenija 14. veka, dolazi do promena u političkom i društvenom životu. Istovremeno pratimo i promene koje su se dešavale u okviru religijskog konteksta (Scott, 2012: 40). Naime, prema rečima istaknutog srednjovekovnog istoričara Matea Vilanija (Matteo Villani), Crkva koja je oduvek bitno uticala na sve tokove kako političkog tako i kulturnog života, počev od sredine 14. veka, zahvaljujući delovanju monaških redova, imala je važnu ulogu u svakodnevnom životu stanovnika italijanskih gradova-država. Hrišćanski vernici su, kako piše Vilani u svojoj hronici, odlazili u crkvu Svetog Petra u Rimu, posebno uoči Božića i Uskrsa, u potrazi za spasenjem duše (Villani, 1581: 93).

---

* marija.mitic@ff.uns.ac.rs

Pozni srednji vek upućuje nas i na koncept života u manastirima, kao važnim centrima srednjovekovne kulture, koji je podrazumevao čitanje Svetog pisma (*lectio*), molitvu (*oratio*) i meditaciju (*meditatio*), u cilju spoznaje sebe i približavanja Bogu. Svakako, u okviru pomenutog koncepta, možemo govoriti i o književnoistorijskom kontekstu, koji je pre svega bio baziran na egzegezi Svetog pisma, a potom i na stvaralačkom opusu predstavnika monaških redova. Govoreći o književnim žanrovima nastalim u crkvenim krugovima toga vremena, moramo istaći da sva dela, poput žitija, epistola, hronika ili dnevnika imaju didaktički karakter. To podrazumeva da su književna dela u srednjem veku imala namenu i da poduče i kao takva predstavljaju važna svedočanstva na polju književne istorije (Eco, 2010: 440).

Jedan od žanrova koji zauzima posebno mesto u okviru crkvene književne tradicije jeste epistola u kojoj se kroz uzajamno sagledavanje života monaha i života društva upoznajemo sa ambijentom u kome je ovaj žanr nastao (Segre, 1995: 278). Kada govorimo o autorima srednjovekovnih epistola, važno je naglasiti da je među njima bilo i istaknutih žena književnica. U pisanoj produkciji srednjeg veka, ako izuzmemo kancelarijsku produkciju, moramo istaći značaj mesta koje su žene imale u kulturnom životu. U ženskim manastirima, koji su predstavljali elitnu kulturnu stvarnost toga doba, monahinje su prepisivale i ukrašavale rukopise, a neretko su i same pisale žitija, epistole i druge žanrove. Kultura monahinja, njihov misticizam i književna dela, postaju sve značajniji u studijama tokom 20. veka. Puno se pisalo o životu i delu pojedinih monahinja poput Kjare Asiške (Chiara d'Assisi), Anđele da Folinjo (Angela da Foligno) i Kjare da Montefalko (Chiara da Montefalco) (Albuzzi, 2000: 137).

Govoreći o književnoj i kulturnoj italijanskoj tradiciji, zasigurno možemo reći da posebno mesto pripada Katarini Sijenskoj (Caterina da Siena), dominikanskoj monahinji i književnici. Rođena je u prvoj polovini 14. veka, od oca Đakoma Beninkaze (Giacomo Benincasa) i majke Lape (Lapa). Katarina je jako rano predosetila da će Crkva biti sastavni deo njenog života. Na razmeđu između porodice i Boga, između svetovnog i duhovnog života, nakon smrti sestre Bonaventure (Bonaventura), odlučuje da se priključi dominikanskom redu. Od tog momenta, njen život bio je posvećen Crkvi, humanitarnom radu i putovanjima koja su za cilj imala prosvetiteljsku delatnost, zbog čega je njeno učenje imalo veliki broj sledbenika (Frigerio, 1656: 8).

Stvaralaštvo Katarine Sijenske predstavlja značajan opus srednjovekovnih dela napisanih na narodnom italijanskom jeziku. Međutim, njenom stvaralaštvu prethodilo je učenje i delovanje još jednog predstavnika religiozne književne tradicije, čija su dela takođe napisana na narodnom jeziku. Reč je o svetom Franji

Asiškom (San Francesco d'Assisi) koji je živeo i stvarao tokom 13. veka. Sveta Katarina i sveti Franja Asiški upamćeni su kao dvoje predstavnika katoličanstva koji su postali oličenje kontemplacije monaškog života, odričući se zarad vere imovine i drugih zemaljskih stvari. U doba kada je Franja Asiški stvarao primetan je snažan uticaj Crkve koja je delovala upotrebom „duhovnog” jezika, tj. religijskih tekstova koji su bili na latinskom jeziku. Međutim, u stvaralaštvu svetog Franje Asiškog dolazi do odstupanja od klasične medijevističke forme pisanja religijskih tekstova. Naime, poznato je da je on jedan od prvih italijanskih autora koji je otpočeo tradiciju pisanja na narodnom jeziku pišući poeziju sa tendencijom da njegovo stvaralaštvo bude razumljivo svima. Na taj način, njegova književnost predstavlja prekretnicu u nastanku i razvoju medijevističke književne tradicije na narodnom jeziku, koja je prethodila delima istaknutih italijanskih autora poput Dantea, Petrarke i Bokača (Le Goff, 2014: 150–160). Istu nameru pisanja pronalazimo i kod Katarine Sijenske koja je pišući prozne tekstove, epistole, značajno upotpunila tradiciju pisanja književnih dela na narodnom jeziku. Na taj način stvorena je veoma kompleksna narativna forma religiozne srednjovekovne književnosti, oličene u poeziji Franje Asiškog i u proznim tekstovima Katarine Sijenske.

Katarina Sijenska je iza sebe ostavila značajan književni opus u koji spadaju njena pisma, priređena u nekoliko tomova u vidu zbirke *L'Epistolario*. Tokom našeg istraživanja posebnu pažnju smo posvetili njenim epistolama koja su dvojakog karaktera. Kada je reč o epistolama Katarine Sijenske, uobičajeno je da ih delimo na zvanična pisma (*lettere missive* – dosl. *poslanička pisma*) i neformalna (*lettere familiari* – dosl. *porodična pisma*). U prva se ubrajaju pisma upućena vladarima, političkim zvaničnicima i crkvenim velikodostojnicima. S druge strane, tu su i pisma upućena monahinjama, predstavnicama aristokratskog sloja. Neka od njih napisana su i njenim najmilijima, poput majke Lape. Upravo se iz tog razloga pojedina pisma mogu definisati i kao neformalna pisma (*lettere familiari*) u koja spadaju pisma upućena rodbini i prijateljima.

U okviru njenih epistola posvećenih ženama reč je o veoma kompleksnom konceptu koji nas upućuje na relaciju u kojoj su ključna tri elementa. Prvi je retorički tekst ili govor (*testo/discorso retorico*), zatim govornik (*oratore*) ili pošiljalac (*mittente*) i na kraju, primalac (*destinatario*) (Arduini, Damiani, 2010: 78). U ovom slučaju reč je o poruci koju Katarina Sijenska, kao pošaljilac, putem književnog dela, upućuje drugim ženama. To je poruka društva, koja počev od 13. veka, kada su u italijanskim gradovima-državama osnovani prvi ženski manastiri, dobija novu konotaciju. Naime, poznato je da je do tada figura žene bila potčinjena rigoroznim duhovnim i svetovnim pravilima, zbog čega se njeni stavovi nisu

mogli afirmisati u društvu u kome su odlučivali muškarci. Međutim, upravo je osnivanje ženskih manastira, kao važnih kulturnih centara, znatno doprinelo procesu emancipacije žena (Gatto, 2009: 30–32). Pisana produkcija nastala u manastirima u tom periodu ujedinila je sve pripadnice ženskog pola jer je poruka sadržana u književnom tekstu upućena svima. Upravo je to slučaj sa epistolama Katarine Sijenske. Ona je monahinja, ali je pre svega žena koja se obraća drugim ženama, te je njena poruka upućena svim pripadnicama ženskog pola, bez obzira na njihov društveni stalež.

Katarina Sijenska ostavila je značajan trag u italijanskoj književnosti, a počev od 18. veka posebno počinje da jača interesovanje za proučavanje Katarininih epistola i njenog celopkupnog književnog opusa¹.

2. DIPLOMATIČKA I PALEOGRAFSKA SVOJSTVA EPISTOLA KATARINE SIJENSKE

Govoreći o srednjovekovnoj tradiciji, možemo reći da je epistola bila značajno sredstvo sporazumevanja, posebno među crkvenim velikodostojnicima i stranim izaslanicima koji su pisali zvanične izveštaje. Pisanje epistola, bilo zvaničnih bilo nezvaničnih, zahtevalo je poznavanje određene norme, tj. *ars dictaminis*, pod kojom se podrazumeva veština pisanja, koja se često preklapa i sa retoričkom veštinom. Sama formula srednjovekovne epistole morala je da sadrži osobne elemente, poput pozdrava i obraćanja onome kome je upućena (*salutatio*), obrazloženje namere pisanja (*dispositio*) i glavni deo, tj. (*narratio*) (Bartoli Langeli, 1994: 253).

Međutim, tokom srednjeg veka, kao i tokom humanizma i renesanse, bilo je mnogo onih koji nisu znali da čitaju i pišu, te je neretko postojao običaj pisanja za druge. Iz tog razloga, pisma su diktirana (Petrucci, 2004: 7–10). Upravo je takav slučaj bio i sa Katarinom Sijenskom. Naime, prema istoriografiji, Katarina nije znala da čita i piše, te je svoje epistole diktirala svojim sekretarima u trenucima kada je imala vizije. Smatra se da je postojao veliki broj sekretara „kancelarije Katarine Sijenske” koji su istovremeno sledili i njeno učenje. Među njenim učenicima-pisarima bili su Neri Landočo Paljarezi (Neri di Landoccio Pagliaresi), Bardučo Pjero Kaniđani (Barduccio di Piero Canigiani) i Stefano Makoni (Stefano Maconi). Takođe, notar Kristofano di Gano Gvidini (Cristofano

---

¹ Među književnim istoričarima i kritičarima koji su proučavali život i delo Katarine Sijenske posebno se ističu Điolamo Đilji (Girolamo Gigli), Frančesko Vali (Francesco Valli), Anđelo Beloni (Angelo Belloni), Marija Raskini (Maria Raschini) i drugi.

di Gano Guidini) imao je važnu ulogu u priređivanju njenih epistola (Leonardi, 2006: 76-80).

Ipak, prema mišljenju književnih historičara koji su se bavili proučavanjem života i dela Katarine Sijenske, smatra se da je ova književnica naučila da čita i piše poslednjih godina svoga života. Uprkos ovim podacima Katarina je nastavila da diktira i dalje pisma svojim pisarima. Međutim, ne možemo sa sigurnošću reći da postoje podaci koji svedoče u prilog tome da je Katarina posedovala formalno obrazovanje ili da je pohađala privatne časove kako bi se opismenila (Giannini 1948: 18-20).

Govoreći o samim epistolama Katarine Sijenske, mogu se izdvojiti dva perioda: prvi koji vezujemo za sam nastanak pomenutih epistola (oko 1370.) i period nakon njene smrti, kada su epistole priređene i objavljene u nekoliko tomova u vidu zbirke *L'Epistolario*.² U okviru pomenute zbirke zastupljene su kako zvanične epistole (*lettere missive*) tako i nezvanične (*lettere familiari*).

Prilikom našeg istraživanja, pored objavljenih epistola, koristili smo i dva toma rukopisa koja su označena kao arhivska građa T.II.1. i T.II.2. S obzirom na to da autorka nije sama zapisivala epistole, već ih je diktirala, ne možemo govoriti o autentičnosti autografa. Ipak, kada je reč o samim rukopisima, možemo reći da su sva pisma napisana na papiru, tamnim mastilom, dok su uvodne note na početku svakog pisma napisane crvenim mastilom. Na osnovu filološke analize rukopisa možemo zaključiti da su pisari pisali na staroitalijanskom jeziku, a pismo koje su koristili je gotika sa zaokrugljenim slovima (*gotica rotonda*). Rukopisi su ukrašeni minijaturama koje simbolizuju prikaze i poruke duhovnosti i misticizma svetaca. Kada su u pitanju fizička svojstva korica, primećujemo da je reč o modernom povezu u crvenom somotu, sa dve srebrne kopče.

Ovom prilikom ćemo se zadržati na analizi primera dveju autorkinih epistola u kojima su žene glavni protagonisti.

---

² Rukopisi epistola Katarine Sijenske čuvaju se u Državnom arhivu Sijene (ASS). Svi rukopisi koji su napisani iz pera njenih sledbenika, monaha-pisara, uređeni su po pravilima *ars dictaminis*. Zbirka njenih epistola, *L'Epistolario*, štampana je po prvi put u Veneciji oko 1500. godine u štampariji Alda Manucija, nakon što je Katarina 1461. godine proglašena sveticom. U predgovoru prvog štampanog izdanja, Aldo Manucio se obraća kardinalu Frančesku Todeskiniju sa rečima da mu je želja bila da *Epistole devotissime* Svete Katarine dopru do svih čitalaca u svetu kojima će se vratiti želja za istinskim moralnim vrednostima i za obnovom crkve.

3. KATARINA SIJENSKA KAO ŽENA SPISATELJICA I ŽENA PROTAGONISTA DRUŠTVA SVOG DOBA

Kada je reč o epistolama Katarine Sijenske u kojima su glavni protagonisti žene, možemo reći da je autorka posrednik koji Božju poruku prenosi junakinjama svojih epistola. U tom kontekstu otvaraju se teme koje imaju didaktički karakter, jer autorka upućuje na pridržavanje određenih moralnih vrednosti koje se, pre svega, odnose na poštovanje religioznog konteksta, a samim tim predstavljaju i osnovna načela hrišćanstva. Isto tako, pomenute vrednosti odnose se i na celovito sagledavanje društvenog srednjovekovnog koncepta, oličenog u figuri žene toga doba.

Imajući za cilj da u svojim epistolama prenosi poruke Gospoda, Katarina Sijenska je u svoje reči utkala božje milosrđe i put ka božanskoj spoznaji. Autorka se obraća „vrlim gospama”, među kojima su često aristokratkinje, dok su neka pisma upućena i njenoj majci, Mona Lapi. U izdanju priređenog opusa I toma Katarininih epistola iz 1860. godine izdvajaju se dva pisma upućena Mona Lapi od kojih ćemo ovoga puta analizirati prvo, odnosno uvodno pismo.

Na samom početku epistole prisutna je reminiscencija na Isusa Hrista, nakon čega odmah sledi obraćanje majci. Reč je o uzvišenom (jezičkom stilu), uz stalno prisustvo biblijskih citata, što je odlika kompleksnog, dominikanskog stila pisanja. Međutim, naspram uzvišenog obraćanja stoji iskazivanje njene skromnosti i poniznosti, jer je ona, kako tvrdi, „sluškinja i robinja slugu Isusa Hrista”. U samoj argumentaciji autorka iskazuje želju da njena majka spozna sebe i božju dobrotu u sebi:

“Al nome di Gesù Cristo crocifisso e di Maria dolce. Carissima madre in Cristo dolce Gesù. Io Catarina, serva e schiava de' servi di Gesù Cristo, scrivo a voi nel prezioso sangue suo; con desiderio di vedervi con vero cognoscimento di voi medesima, e della bontà di Dio in voi.”³

(Tommaseo 1860: 1)

Kako saznajemo iz citiranog odlomka, autorka je posrednik u prenošenju poruke između Boga i svoje majke, kojoj poručuje da „u dragocenoj njegovoj krvi” nađe put do spasenja. Na taj način autorka ukazuje na simboliku

---

³ „U ime Isusa Hrista i Blage Marije. Najdraža majko u blagom Isusu Hristu. Ja, Katarina, sluškinja i robinja slugu Isusovih, pišem Vam krvlju njegovom dragocenom sa željom da Vas vidim i istinski spoznam i Vas samu i dobrotu Božju u Vama” (prev. M.M.)

Hristove krvi, jer ona predstavlja najdublju bol, a ujedno ukazuje i na put ka izbavljenju (Zamboni, 2018: 248). Kako u nastavku epistole tvrdi, svako učenje mora biti sa „svetom i istinskom brigom” jer sve blagodeti dolaze od Boga (Tommaseo, 1860: 2). Upravo je to učenje koje je sledila i sama Katarina, jer je njen put bio, s jedne strane put misticizma i spiritualnosti, a s druge misija da svojim bližnjima prenese poruku Svevišnjeg i da na taj način osvetli put duše (Moretti, 1966: 241). Na kraju toga puta stoji zahvalnost Bogu za sve ono što od njega primamo. U neprekidnom iskušenju, u spoznaji sebe i Uzvišenog, Katarina svojoj majci poručuje sledeće:

“ Non è buono il cavaliere se non si prova sul campo della battaglia così l'anima vostra si debbe provare alla battaglia delle molte tribolazioni; e quando allora si vede fare prova buona di pazienza, e non volta il capo in dietro per impazienza scandalizzandosi di quello che Dio permette, può godere e esultare, e con perfetta allegrezza aspettare la vita durabile.”⁴ (Tommaseo, 1860: 2)

Nije sasvim slučajno što autorka poredi hrišćansku dušu sa vitezom. Naprotiv, u medijevističkoj tradiciji poznato je da figura viteza predstavlja onoga koji se mora boriti za Boga i za uzvišene ideale, poput časti, hrabrosti i vernosti. To su vrednosti koje vitez prihvata kao deo svoje moralne obaveze po principu *conditio sine qua non*. Međutim, ovde nije samo reč o težnji ka uzvišenim idealima zarad zaštite slabijih i borbe protiv neprijatelja, već je reč o borbi unutar same naše duše formirane na načelima hrišćanske vere. Kao što je poznato, viteško dostojanstvo se uvek vezuje za ratnu etiku, u okviru koje se podrazumeva pridržavanje određenih načela i poštovanje određenog kodeksa.

Ukoliko u obzir uzmemo i specifičnost Krstaških ratova, u kojima sam čin rata poprima hrišćanski karakter, dobijamo jednu novu dimenziju. Dakle, misija viteza nije samo borba na bojnom polju, već je njegova pobeda dokazati svoju čast pred Bogom. U kontekstu Krstaških ratova svrha ratnih dejstava jeste zapravo zaštita hrišćanstva, a to znači vraćanje pravim moralnim vrednostima i božanskoj pravdi. Posebno pitanje predstavlja u okviru viteškog kodeksa i pitanje odolevanja iskušenjima, što jeste u sprezi sa hrišćanskim učenjem. S tim u vezi može se dovesti i ono što sama Katarina ističe govoreći o veličini duše. (Brunner, 1980:

⁴ „Nije dobar vitez koji nije iskušan na bojnom polju: tako i Vaša duša mora biti ispitana u borbi protiv mnogih nevolja. A kada se pokaže njegovo dobro strpljenje i kada ne okreće glavu zbog nestrpljenja, sablažnjen onim što Bog dopušta, može da uživa i da se raduje i da sa savršenom radošću čeka večni život.” (prev. M.M.)

121-123).

Kako autorka u nastavku epistole tvrdi, svima koji su u ovom životu patili i bili uznemireni, Isus u večnom životu obećava utehu. Ipak, vraća se na početak svog pripovedanja sa rečima da bez samospoznaje ne možemo dosegnuti do Boga (Tommaseo, 1860: 2).

Reči kojima se Katarina obraća svojoj majci upućuju na širi kontekst, odnosno na veze između teologije i spiritualnosti, koje su veoma kompleksne (Verger, 1996: 67). Ovde je važan i sam odnos autorke prema majci kojoj upućuje uzvišene reči sa namerom da je približi Bogu. Razumljivo je što je njeno prvo pismo upućeno majci, jer je ona ta koja daje život na zemlji, baš kao što Bog stvara na nebu. Ipak, autorka se u tekstu pomenute epistole ne obraća svojoj majci kao kći, već kao monahinja dominikanskog reda, čije su učenje već tada mnogi sledili i nazivali je majkom. Iz tog razloga je ona, iako se zavetovala na večitu čednost, bila mati svojim učenicima i zaštitnica drugima, pa i svojoj majci.

Pored pisama koje je Katarina uputila svojoj majci, značajan opus u okviru zbirke njenih epistola predstavljaju i pisma upućena aristokratkinjama, poput kraljice Jovane Prve Napuljske⁵. Pismo upućeno vladarki Napulja objavljeno je u II tomu zbirke *L'Epistolario*. Na početku same epistole, možemo primetiti da su sam uvod pisma i obraćanje kraljici napisani uzvišenim (jezičkim stilom), sa biblijskim elementima, baš kao i pismo upućeno autorkinoj majci. Katarina se obraća vladarki rečima „majko i sestro” po Hristu, jer su kao žene jednake pred Bogom. Ipak joj se, nastavljajući uzvišenim (stilom), obraća rečima „gospodo kraljice” u kojima se prednost daje njenoj tituli i plemićkom poreklu. Na taj način Katarina ističe ulogu vladarke u prvi plan ukazujući na duboko poštovanje prema kraljici (Tommaseo, 1913: 319).

U daljem tekstu autorka govori o „izobilju blagodeti” kojima je kraljica ispunjena zbog zahvalnosti Bogu. U ovom segmentu autorka se služi poređenjem čoveka sa njivom na kojoj je Bog svojom samilošću posejao ljubav i naklonost:

“Voi sapete, carissima madre, che noi siamo come uno campo di terra, dove Dio per la sua misericordia ha gittato il seme suo, cioè l'amore e l'affetto, col quale ci

---

⁵ Reč je o Jovani Prvoj Napuljskoj (Giovanna I di Napoli, 1326-1382) koja je bila vladarka Sicilije i Jerusalima. Nakon očeve smrti ostala je naslednica anžuske krune. Vladala je od 1343. do 1381. godine (Kiesewetter, A. (2001). *Giovanna i d'Angiò, regina di Sicilia* in *Dizionario Biografico degli Italiani* – Volume 55, [https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanna-i-d-angio-regina-di-sicilia_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanna-i-d-angio-regina-di-sicilia_(Dizionario-Biografico)/), Pristupljeno 10. 12. 2023.).

creò, traendo noi di sè medesimo solo per amore e non per debito.”⁶ (Tommaseo, 1913: 319)

Dakle, ovde je reč o uzvišenoj, božanskoj ljubavi koja proizilazi iz vere i koja je bezuslovna. Ne čudi nas što autorka iznosi takve tvrdnje, jer se takva percepcija bezuslovne božanske ljubavi u srednjem veku vezuje za određeni kontekst. Naime, reč je o kontekstu u okviru kojeg je vera ta koja transformiše čoveka. Koncept života u tom periodu, koji se odnosi na prelazak iz feudalnog sistema i stvaranje italijanskih komuna i sinjorija, uslovio je velike promene, ali je doveo i do velikih kriza. Kako bi se pomenute krize lakše prebrodile, okretanje ka veri značilo je duhovnu transformaciju i rađanje stvaralačke energije o kojoj autorka govori upravo u ovom tekstu (Armenti, Otaño Gracia, 2022: 15).

U nastavku pisma autorka se osvrnula na biblijske metafore poredeći ljudski razum i slobodnu volju sa „milostivim baštovanom”, jer su upravo oni ti koji seju seme dobrote. Iz tog razloga nas, prema Katarininim rečima, ništa ne može navesti na greh, osim ako mi to ne želimo, te nas telesna zadovoljstva ne mogu udaljiti od Hristove ljubavi, a uz njegovu pomoć svaka pravda biće zadovoljena. O tome svedoči sledeći odlomak:

“Però che colui che ama sè senza Dio, e che attende solo all'onore di sè medesimo, egli non fa mai cavelle buono; onde se egli è signore, non tiene mai giustizia dritta nè buona, ma faralla secondo il piacere delle creature, il quale piacere è acquistato per l'amore proprio di sè. Non voglio dunque che questo caggia in noi: perocchè se voi attenderete solo allo onore di Dio e alla salute della Creatura, la giustizia e ogni vostra operazione sarà fatta con ragione e giustamente [...]”⁷ (Tommaseo, 1913: 320)

U sledećem odlomku citirane epistole sledi kulminacija naracije. Autorka Katarina Sijenska vladarki Napulja poručuje da svi hrišćani moraju ustati, boriti se i umreti za Hrista:

---

⁶ „Vi znate, najmilija majko, da smo mi poput komada zemlje gde je Bog svojom samilošću posejao svoje seme, odnosno ljubav i naklonost kojom nas je stvorio, stvarajući nas od sebe samog iz ljubavi, a ne iz dužnosti.” (prev. M.M.)

⁷ „Jer ko voli sebe bez Boga i ko brine samo za svoju čast ne čini ništa dobro. Otuda, ako je gospodar, ne drži se nikada prave i dobre pravde, već je čini prema sopstvenom zadovoljstvu, a to zadovoljstvo stiće samoljubljem. Stoga ne želim da se nama to desi. Jer, ako se usredsredite samo na Božju čast i na blagostanje, pravda i svaki Vaš poduhvat biće izvršeni razumno i ispravno [...]” (prev. M.M.)

“Rizzate in voi per amore il gonfalone della santissima croce; però che tosto ci converrà rizzare: chè, secondo che mi pare intendere, il Padre Santo lo bandirà sopra e' Turchi. E però vi prego che voi vi disponiate, sì che tutti di bella brigata andiamo a morire per Cristo.”⁸ (Tommaseo 1913: 320)

U autorkinim rečima naslućujemo da je produbljena važna tema bitke za Boga koja je nagoveštena i u prethodnoj epistoli upućenoj Mona Lapi. Ona se vezuje za Krstaške ratove koji su se vodili u Evropi tokom 14. veka. U pitanju su manji krstaški pohodi koji su se vodili protiv muslimana. Međutim, autorka ne koristi termin *Musulmani*, već *Turchi* koji se odnosi na Turke Seldžuke. Pozivajući kraljicu Napulja da podigne barjak i da sa svima zajedno krene u pohod i umre za Hrista, Katarina ukazuje na dužnost vladarke da štiti svetu zemlju kojom vlada, kao što su to činili Hristovi vitezovi Templari (Barber, 1992: 126-127).

Ovde se, zapravo, otvara tema koja u modernim pristupima izučavanja medijevistike zauzima značajno mesto. Reč je o produbljivanju konteksta između politike i religije, odnosno između sekularnog i sakralnog, kao i o uticaju religioznih tendencija na društvo. Uticaj sakralnog na vladare koji su predstavnici svetovne moći ukazuje na princip u kome sve što se dešava mora biti u skladu sa Božjom voljom. Upravo je to princip na koji autorka ukazuje u tekstu ove epistole. To je poredak u kome je vladar na nebu Bog, dok su vladari na zemlji oni koji se bore za veru i oni koji poštuju biblijske principe pravde i čestitosti (Cabibbo, 2014: 339–340).

4. ŽENA U EPISTOLAMA KATARINE SIJENSKE *DONNA MITTENTE I DONNA DESTINATARIA*

U našem radu primećujemo da je žena u epistolama Katarine Sijenske prikazana kao dvojadi protagonist. Ona je spisateljica koja piše svoja pisma. S druge strane, žena je i primalac kome je pismo upućeno. Takođe, ističući dvostruku ulogu žene u pomenutim epistolama, autorka nam omogućava sagledavanje odnosa ženskih protagonista u svetovnom i duhovnom životu. Sagledavanje kompleksne uloge žene u srednjem veku doprinosi temeljnijem razumevanju društvenih odnosa. Ako uzmemo u obzir tradiciju koja je postojala

---

⁸ „Podignite u sebi iz ljubavi barjak presvetog krsta. Uskoro će nam biti potrebno da ga podignemo, jer će ga, kako razumem, Sveti Otac podići nad Turcima. I zato Vas molim da se pripremite, da svi kao fina družina odemo da umremo za Hrista.” (prev. M.M.)

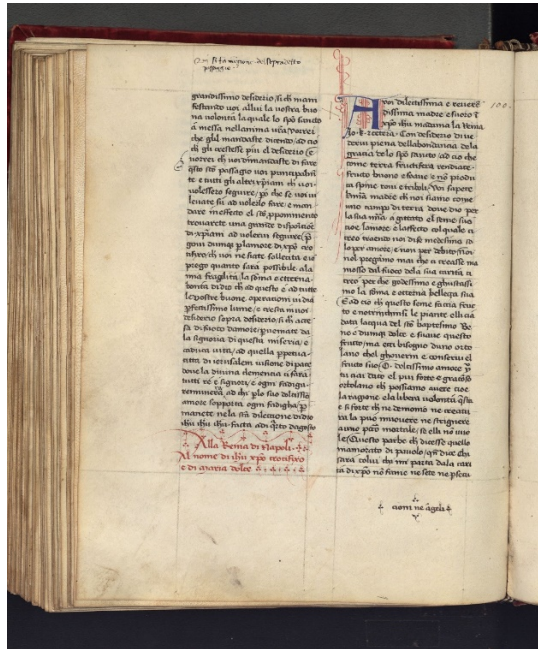
do 13. veka u italijanskim gradovima-državama, jasno uočavamo da je žena podređena određenim društvenim normama bez mogućnosti donošenja sopstvenih odluka. Međutim, počev od 13. veka, ona postaje deo verskih institucija, te može promovisati svoje učenje i svoje književno delo na isti način kao što to čini muškarac. Takođe, u istorijskim izvorima iz 13. veka žena je ratnica koja učestvuje u Krstaškim ratovima, iako je do tada ratovanje bilo poznato isključivo kao muška aktivnost (Maier, 2004:63). Potom, ona je vladarka, poput Jovane Napuljske, koja odlučuje o sudbini države. Najzad, ona je žena iz svakodnevnog života spremna da odlučuje o svojoj sudbini, baš kao što je to bio slučaj sa Katarinom Sijenskom. Upravo su to primeri koji predstavljaju našu *donna mittente*, onu koja je govornik i čiji glas dopire do svih. S druge strane, žena je i *donna destinataria*, ona koja prima poruku poslatu od žene, a ne od muškarca, kao što je to bio slučaj u predašnjoj tradiciji. Samim tim, ona pokazuje spremnost da prihvatanjem moralne poruke druge žene preuzme svoju ulogu u društvenom životu.

Analizirajući određene elemente iz epistola Katarine Sijenske upućenih Mona Lapi i vladarki Napulja, možemo uočiti sličnosti u pogledu tematike i motiva. Naime, u epistoli upućenoj Mona Lapi zastupljena je tema samospoznaje zarad spoznaje Boga. To nas upućuje na poseban filozofsko-religijski kontekst u okviru kojeg su molitva i askeza ključni elementi u dostizanju duševnog spokoja i božanske ljubavi. Uzimajući primer Mona Lape kao žene protagoniste i prototipa srednjovekovne žene koja brine o svojoj porodici i koja ne može imati slobodu mišljenja i učestvovati u muškim poslovima, autorka nam poručuje suprotno. Prema njenim rečima, žena je dostojna kao i svako ljudsko biće da poseduje veru i da u momentima najvećih iskušenja pronade utehu u molitvi i spoznaji sebe i Svevišnjega.

S druge strane, kako saznajemo iz pisma upućenog vladarki Napulja, Katarina govori o značaju uloge žene koja mora učestvovati u borbi za veru. Na taj način, autorka ukazuje na to da je žena simbolički prikazana poput viteza koji je spreman da odlučno ratuje i umre za Hrista. Na osnovu toga zaključujemo da je u pomenutim epistolama srednjovekovna žena protagonista koja sasvim ravnopravno učestvuje u svim uzvišenim poduhvatima baš kao i muškarac, jer su pred Bogom svi jednaki. Upravo su to činjenice koje pokazuju kompleksnost odnosa kako žene književnice tako i žene protagoniste prema sekularnom i svetovnom životu. U epistolama Katarine Sijenske prisutno je mnogo takvih primera gde su glavni protagonisti upravo žene. Tako se Katarina, na primer, u svojim epistolama obraća i monahinjama poput časne sestre Kristofore (Cristofora) iz manastira Svete Anjeze u Montepulčanu, potom plemkinjama poput

gospo Tore (Tora) iz poznate pizanske porodice Gambakorti (Gambacorti). Najzad, obraća se i ženama iz svakodnevnog života, poput gospo Anjeze (Agnese), žene krojača Frančeska (Francesco), sa namerom da istakne važnost prisustva religije u njihovim životima. Upravo iz tog razloga njene epistole imaju didaktički karakter i zauzimaju važno mesto u medijevističkoj književnoj tradiciji.

Kao jedna od prvih italijanskih žena književnica koja je otpočela tradiciju pisanja epistola u srednjem veku na narodnom italijanskom jeziku Katarina Sijenska je stvorila univerzalno sredstvo komunikacije. Takođe, govoreći o identitetu žene u crkvenim krugovima, možemo reći da je promenila koncept uloge žene u ambijentu srednjovekovog manastira. U manastirima su postojala pravila propisana od strane muškaraca iznad kojih se Katarina uspela uzdići zahvaljujući bogatom književnom opusu u kome su ostale zapisane moralne poruke o vraćanju pravim vrednostima i hrišćanskoj religiji. Na taj način Katarina Sijenska uspela je verodostojno preneti svoje poruke ne samo svim pripadnicama ženskog roda, već i svim ljudima, ukazujući na njihovu jednakost pred Bogom.

Prilog 1: *Deo rukopisa pisma upućenog Jovani Prvoj Napuljskoj*

Marija Mitić

*DONNA MITTENTE AND DONNA DESTINATARIA - TWO EXAMPLES OF THE
EPISTLES OF CATHARINE OF SIENA TO THE "RESPECTABLE LADIES"*

Summary

It is well known that the concept of life during the late Middle Ages was especially linked to monasteries, which were important centers of culture. In the literary-historical context, one of the most significant medieval genres is the epistle, an important means of communication in church circles. Among the authors of medieval epistles, Catherine of Siena, a nun of the Dominican order, holds a prominent place. She left behind an opus of epistles known as *L'Epistolario*. Catherine's epistles, addressed to important personalities from both worldly and spiritual spheres, are especially noteworthy for those addressed to women. These letters reveal the complexity of the medieval woman's role in both spiritual and worldly life, making them a significant genre within the medieval literary tradition. In this paper, we will explore how Catherine of Siena's epistles portray women as double protagonists, both as the writer and the recipient.

Keywords: Catherine of Siena, *L'Epistolario*, epistolography, medieval studies, history of literature

IZVORI

- Tommaseo, N. (1860). *Le lettere di S. Caterina da Siena: Ridotte a miglior lezione, e in ordine nuovo disposte. Con proemio e note di Niccolò Tommaseo*, Tomo I, Firenze.
- Tommaseo, N. (1913). *Le lettere di S. Caterina da Siena: Ridotte a miglior lezione, e in ordine nuovo disposte. Con proemio e note di Niccolò Tommaseo*, Tomo II, Siena.

LITERATURA

- Albuzzi, A. (2001). Il monachesimo femminile nell'Italia medioevale. Spunti di riflessione e prospettive di ricerca in margine alla produzione storiografica degli ultimi trent'anni, in Andenna, G. (ed.), *Dove va la storiografia monastica in Europa? Temi e metodi di ricerca per lo studio della vita monastica e regolare in età medievale alle soglie del terzo millennio. Atti del Convegno internazionale (Brescia – Rodengo 23–25 marzo 2000)*,

- Vita e Pensiero*, Milano, 131–189.
- Arduini, S., Damiani, M. (2010). *Dizionario di retorica*, Covilhã.
- Armenti, D. Otaño Gracia, N. (2022). *Women's Life, Self-representation, Reception an Appropriation in the Middle Ages*, Wales.
- Barber, M. (1992). *The Two Cities: Medieval Europe, 1050-1320*, London and New York.
- Bartoli Langeli, A. (1994). Cancellierato e produzione epistolare, in *Le forme della propaganda politica nel due o nel trecento*, Roma, 251–256.
- Belloni, A. (2008). *I fioretti di santa Caterina*, Roma.
- Brunner, O. (1980). *Storia sociale dell'Europa nel Medioevo*, trad.it.di G. Corni, Bologna.
- Cabibbo, S. (2014). Modelli di sovranità e semantica del religioso: alcuni studi di caso, in Paola Ventrone (a cura di), *Images, cultes, liturgies- Les connotations politiques du message religieux*, Paris, 337–343.
- Eco, U. (a cura di), (2010). *Il Medioevo: Barbari, cristiani, musulmani*, Atlanta.
- Frigerio, P. (1656). *Vita di S. Caterina da Siena*, Roma.
- Giannini, A. (1948). Poesia ed oratoria di S. Caterina da Siena, *Aevum*, 22(1), 18–39.
- Gatto, L. (2009). *Le grandi donne del Medioevo, le personalità femminili più influenti dell'Età di Mezzo*, Roma.
- Gigli, G. (1721). *L'opere della serafica Santa Caterina da Siena nuovamente pubblicate da Girolamo Gigli. Tomo primo [-quarto]: L'epistole della serafica vergine S. Caterina da Siena scritte da lei a' Sommi pontefici, cardinali, prelati, religiosi, e religiose, tratte fedelmente da' suoi migliori esemplari, e purgate dagli errori dell'altre impressioni colle annotazioni del padre Federigo Burlamacchi della Compagnia di Gesù: parte prima*, Lucca.
- Kiesewetter, A. (2001). Giovanna I d'Angiò, regina di Sicilia in *Dizionario Biografico degli Italiani - Volume 55*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanna-i-d-angio-regina-di-sicilia_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanna-i-d-angio-regina-di-sicilia_(Dizionario-Biografico)/), Pristupljeno 10. 12. 2023.
- Le Goff, J. (2014). *San Francesco d'Assisi*, Bari.
- Leonardi, L. (2006). Il problema testuale dell'epistolario cateriniano, *Dire l'ineffabile: Caterina da Siena e il linguaggio della mistica: atti del convegno (Siena, 13–14 novembre 2003)*, Siena, 71–90.
- Maier, Christoph T. (2004). The roles of women in the crusade movement: a survey, *Journal of Medieval History*, 30, London, 61–82.
- Moretti, R. (1966). Il dramma della Chiesa in Caterina da Siena, *Ephemerides*

Carmeliticae, 17, 1-2, 231–283.

Petrucci, A. (2004). *Scrittura ed epistolografia*, Città del Vaticano.

Raschini, M. (2011). (a cura di), *Dialogo della Divina Provvidenza*. Versione in italiano corrente, III ed., Bologna.

Segre, C. (1995). *I volgarizzamenti nello spazio letterario del medioevo*, Vol. III, Roma-Salerno.

Scott, T. (2012). *The City-State in Europe 1000–1600*, Oxford.

Valli, F. (1932). *Il Sangue di Cristo nell'opera di S. Caterina da Siena: saggio estetico e storico*, Istituto di Studi Cateriniani nella Regia Università di Siena, Siena.

Verger, J. (1996). *Sociologia della conoscenza teologica nel Medioevo*, Milano.

Villani, M. (1581). *Le storie di Matteo Villani, Cittadino fiorentino*, Firenze.

Zamboni, C. (2018). La scrittura femminile e l'infinito di Dio, *Materiali di Estetica*, N. 5. 2, Milano, 242–256.